

นิทานปักษีปกรณัมฉบับล้านนา : ความสัมพันธ์กับฉบับสันสกฤตและไทย

อาจารย์สยาม กัทรานุประวัติ*

ความนำ

ในดินแดนล้านนาซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ
เจริญรุ่งเรืองมานานหลายศตวรรษมีนิทานชุดหนึ่งซึ่งแพร่หลายอย่าง
มากในอดีตคงจะเห็นได้จากกรณีที่ปัญญาสชาดกได้นำเนื้อเรื่องของ
นิทานชุดนี้มารวมไว้¹ นอกจากนี้ยังพบในลักษณะเรื่องสำมุขปาฐะในกลุ่ม
ชาวไทยใหญ่ ชาวลื้อ และชาวเขิน (เพลงเฮอ, 2519 : 160, 196, 177-
178, 461-462) นิทานชุดนี้คือนิทานต้นไทรหรือนิทานนางต้นไทร
ซึ่งฉบับลาวเรียกว่า นิทานนางต้นไทรหรือมูลต้นไทรและไทยเรียกว่า
นิทานนางต้นไทรหรือนิทานนางต้นไทร

เรื่องนางต้นไทรของลาวเป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศพอสมควรเพราะมีการแปลเป็น
ภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ.1908 ส่วนฉบับไทยมีผู้แปลเรื่องปักษีปกรณัมเป็นภาษาอังกฤษใน
ค.ศ.1910 ส่วนฉบับล้านนาเพิ่งเป็นที่รู้จักเมื่อ พ.ศ.2524 (กุสุมา, 2524 : 529-533)
นิทานทั้งหมดนี้มีใช้นิทานพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่สามารถสืบที่มาไปได้ถึง
นิทานสันสกฤตจากแดนภารตะ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพทรงกล่าวถึงที่มาของ
เรื่องปักษีปกรณัมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนิทานนางต้นไทรว่า

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ เรื่องทุกมมามิกชาดก (ลำดับที่ 13) มีนิทานพราหมณ์กับพันทอน ซึ่งเรื่องนี้เป็นนิทานซ้อนเรื่องที่ 14 ในปักษี
ปกรณัมฉบับล้านนา และสุริยพชาดก (ลำดับที่ 54) มีเรื่องสตรีเจ้าปัญญาเล่านิทานถวายพระราชวังซึ่งตรงกับ
นิทานตอนต้นในบันทึกปกรณัมฉบับล้านนา สุภาพรรณ ณ บางช้าง เสนอว่า เรื่องทุกมมามิกชาดกเป็น
ปัญญาสชาดกส่วนที่ 1 ซึ่งน่าจะแต่งในทริภุชชัยและเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ.1800-1950 และสุริยพชาดก
เป็นชาดกส่วนที่ 2 ซึ่งแต่งในเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ.1900-2000 ดู สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วิวัฒนาการ
วรรณคดีบาลีสายพระสุคตต้นตอปฏิภนที่แต่งในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533):
18-21, 25. ถ้าเป็นตามที่ สุภาพรรณ สันนิษฐานก็แสดงว่าเรื่องต้นไทรคงเป็นที่รู้จักแพร่หลายในอาณาจักร
ล้านนาก่อนหน้านั้นนานพอสมควรแล้ว

“...ผู้ใดจะได้คัดเลือกนิทานมาเรียบเรียงเป็นปกฉีกปรณัมเมื่อใด ต้นฉบับจะเป็นภาษาสันสกฤตหรือภาษาบาลีและจะได้เข้ามาถึงประเทศนี้เมื่อใดและใครเป็นผู้มาแปลออกเป็นภาษาไทยข้อความนี้หาทราบไม่...”

(สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ, 2466 : ก)

ที่น่าสนใจคือนิทานต้นไทรของล้านนาเพราะน่าจะเป็นข้อมูลที่ช่วยเชื่อมโยงนิทานจากอินเดียตลอดจนช่วยไขปัญหาเรื่องที่มาของนิทานนางต้นไทรฉบับไทยได้

ก่อนจะเป็นนิทานต้นไทร

นักบูรพคดีที่ศึกษาวรรณคดีสันสกฤตประเภทนิทานมีความเห็นว่าปัญจตันตระ² ฉบับอินเดียได้เป็นปัญจตันตระฉบับสำคัญเพราะไม่เพียงแต่จะรักษาเนื้อเรื่องและสำนวนภาษาไว้ใกล้เคียงกับฉบับดั้งเดิมแต่ยังเป็นต้นกำเนิดของปัญจตันตระฉบับสำคัญได้แก่ หิโตปเทศ และต้นไทรปาชยานะ (กุสุมา, 2522 : 83) นิทานต้นไทรปาชยานะนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดของนิทานปัญจตันตระฉบับต่างๆที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แก่นิทานต้นตुरुของทมิฬ นิทานต้นตรีของชวา นิทานต้นไทรของลาว นิทานต้นไทรของล้านนา และนิทานต้นไทรของไทย (ดูแผนผังวิวัฒนาการของนิทานต้นไทรปาชยานะท้ายบทความนี้)

นิทานต้นไทรปาชยานะ³ มีโครงเรื่องต่างจากปัญจตันตระฉบับอื่นๆคือไม่ใช่เรื่องที่พระเจ้าอมรศักดิ์ให้พราหมณ์วิษณุศรมันสั่งสอนพระโอรสแต่เป็นเรื่องของสตรีเจ้าปัญญาที่ใช้นิทานเปลี่ยนพระทัยพระราชองค์หนึ่งที่ชิงชังสตรี เมื่อนางเล่านิทานจบทั้งหมดพระ

² ปัญจตันตระ (ปัญจา = ห้า , ตันตระ = หนังสือ) เป็นนิทานอุทาหรณ์ (fable) ของอินเดีย เนื้อเรื่องแบ่งเป็น 5 ตอน คือ การแตกมิตร(เรื่องของราชสีห์กับวัว) การผูกมิตร (เรื่องของหนู กา เต่า และกวาง) สงครามและความสงบ (เรื่องของกากับนกฮูก) การสูญลาภ (เรื่องของลิงกับจระเข้) และโทษของการไม่พิจารณา (เรื่องของพราหมณ์กับแพะ) ดูลักษณะและรายละเอียดของนิทานได้จาก กุสุมา รัชมณี, นิทานอุทาหรณ์ ในวรรณคดีสันสกฤต (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525): 55-91.

³ นิทานต้นไทรปาชยานะ (ตนตร + อุปาชยาน) จอร์จ อาร์โธลา นักบูรพคดีชาวอเมริกันผู้ศึกษาวรรณคดีนิทาน โดยเฉพาะสันนิษฐานว่า ชื่อเดิมของวรรณคดีเรื่องนี้ควรจะเป็น ปัญจต้นไทรปาชยานะ ซึ่งหมายถึงเรื่องเล่า (อุปาชยานะ) จากปัญจตันตระ แต่ต่อมาคำว่า ปัญจ คงจะหายไปเหลือเพียงต้นไทรปาชยานะเท่านั้น

ราชาที่ตั้งนางเป็นนมเทสี นิทานที่นางเล่าเป็นนิทาน 4 ชุดคือ นันทกปรกรณ์ ปักษีปรกรณ์ มัลลชุกปรกรณ์ และปีศาจปรกรณ์ ในแต่ละปรกรณ์มีนิทานซ้อนอยู่ จากการศึกษาที่ผ่านมา ต้นฉบับสันสกฤต⁴ พบเพียงฉบับเดียวคือต้นฉบับที่ได้มาจากมหาวิทยาลัยเกรละนั้นยังไม่สมบูรณ์เพราะขาดนิทานตอนต้นเรื่องและเรื่องปีศาจปรกรณ์หายไปทั้งหมด ฉบับที่มีพบนิทานต้นเรื่อง เรื่องนันทกปรกรณ์และมัลลชุกปรกรณ์บางส่วน (Venkatasubbiah, 1965 : 75) ฉบับชวาซึ่งน่าสนใจมากเพราะมีอายุถึงพุทธศตวรรษที่ 17 แต่ก็พบว่ามีเพียงนิทานต้นเรื่องและเรื่องนันทกปรกรณ์ (Venkatasubbiah, 1966:59) ส่วนฉบับไทยพบนิทานเพียง 3 ปรกรณ์คือนันทกปรกรณ์ ปักษีปรกรณ์ และปีศาจปรกรณ์

ฉบับที่รักษาเนื้อความไว้ครบทั้ง 4 ปรกรณ์มีเพียงฉบับล้านนา⁵ และฉบับลาวเท่านั้น ดังนั้นเรื่องต้นไตรปาชยานะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ไม่เพียงแต่แสดงการแพร่กระจายของนิทานจากอินเดียเท่านั้น แต่ผลดีอีกประการหนึ่งคือยังช่วยรักษาเนื้อเรื่องเดิมไว้ด้วย

เรื่องปักษีปรกรณ์ในนิทานต้นไตรปาชยานะ

นิทานตอนต้นของเรื่องปักษีปรกรณ์เป็นเรื่องของฝูงนกมารชุมนุมกันเพื่ออุทเวดาและอสุราร่วมกันกวนน้ำอมฤต จากนั้นนกตัวหนึ่งเสนอให้มีการเลือกผู้นำเพื่อปกครองนกทั้งหมด

⁴ ต้นฉบับนิทานต้นไตรปาชยานะ ฉบับสันสกฤตของมหาวิทยาลัยเกรละ เดิมเป็นใบลาน 1 ผูกจารด้วยอักษรมลายาลัมมีบันทึกท้ายเรื่องว่านารายณะเป็นผู้คัดลอกในปิมลยาลัมที่ 878 ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2244 ต่อมาบัณฑิตสามพิวะ ศาสตรี ได้ปริวรรตจากอักษรมลายาลัมเป็นอักษรเทวนาครีและพิมพ์เผยแพร่ในชุดหนังสือสันสกฤตของ ศรีวันทุมในปี ค.ศ. 1938

⁵ ต้นฉบับต้นไตรปาชยานะ ฉบับล้านนาที่พบในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เรียกว่า รัมมสิงหปรกรณ์ หรือ นันทกปรกรณ์ ต้นฉบับเป็นใบลานอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี-ไทยล้านนา พบอยู่ในหลายจังหวัดได้แก่ เชียงใหม่ 4 รายการ ลำปาง 1 รายการแพร่ 2 รายการ พะเยา 1 รายการ และ น่าน 1 รายการ ต้นฉบับคัดลอกเนื้อเรื่องต่อเนื่องกันทั้ง 4 ปรกรณ์ (ยกเว้นฉบับของวัดสูงเม่นที่แยกปรกรณ์ต่างๆ ออกจากกัน) คือ นันทกปรกรณ์ สฤตปรกรณ์ (ปักษีปรกรณ์) มัลลชุกปรกรณ์ และ ปีศาจปรกรณ์ นอกจากนี้ยังพบในแผนกเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรีอีก 2 รายการ คือ เรื่องนันทกปรกรณ์ หมายเลข 2086 / ก / 1 - 2, 10 จำนวน 3 ผูก เป็นเรื่องนันทกปรกรณ์ (ไม่จบเรื่อง) กับปีศาจปรกรณ์ (ตอนท้าย) และ ไวหาร นันทกปรกรณ์ (จ.ศ. 1182) หมายเลข 300 / 4-9 จำนวน 6 ผูก เป็นเรื่องนันทกปรกรณ์ (ตอนท้าย) สฤตปรกรณ์ มัลลชุกปรกรณ์ และ ปีศาจปรกรณ์ (ไม่จบเรื่อง)

นกแต่ละชนิดก็จะเสนอผู้ที่เหมาะสมให้ที่ประชุมพิจารณา แต่ในที่ประชุมนั้นผู้ที่ไม่เห็นด้วย และคัดค้านโดยยกนิทานประกอบ ดังนั้นเรื่องปักษีปรคณัมจึงเป็นนิทานที่มีนภผลัดกันเล่า นิทานเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านกันเอง นิทานตอนต้นนี้ได้เค้าเรื่องจากนิทานนกเลือกนาย ในต้นตระกูลที่ 3 สงครามและความสงบ ของปัญญาตันตระกูลฉบับอินเดียได้แต่ผู้แต่งได้นำนิทาน จากแหล่งอื่นๆ มาร้อยเรียงเป็นนิทานซ้อน ในฉบับสันสกฤตของตรีวันทรมมี นิทาน 19 เรื่อง (ดูรายละเอียดเนื้อเรื่องในตาราง) ฉบับล้านนามี 16 เรื่อง คือ แร้ง สุนัขจิ้งจอก และเสือด, เสือแก่ กระต่าย และนกกกระทา, พระราชาประชวรกับนกชีวชีวะ, อุบายของนกแขกเต้า, นายพราน นกแขกเต้า และงู, นกยางไม่ย้ายถิ่น, แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู, พราหมณ์กับช่าง ตัดผม, กาน้ำกับกาบก, ลาไม่มีหัวใจและหู, ลิงกับจระเข้, การวิวาทจากน้ำผึ้ง, ฤาษีโคตมะ กับสุนัข, พราหมณ์กับพังพอน, โสลกของพราหมณ์ และฝูงกบกับงู ฉบับไทย⁶ มี 18 เรื่อง คือ กาแต่งงานกับหงส์, หงส์หามเต้า, กาวิดน้ำทะเล, บุโรหิตกับกา, กากับนกกกระทุง, นกแขก เต้าของพระราชา, นกแขกเต้ากับมาณพอกตัญญู, ฤาษีกับนกพิราบ, มาณพ งูเห่า และนก ประ, นกกระทาเป็นครู, ฤาษีกับนกกกระทา, แร้ง สุนัขจิ้งจอก และเสือด, แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู, พราหมณ์กับพังพอน, พระราชากับนกแขกเต้า, พราหมณ์ กินรี และแมงมุม, นกประ ตะพาน้ำ และละมั่ง และมาณพปลุกมะม่วง (ต้นฉบับสมุดไทยมีนิทาน 24 เรื่องแต่เรื่องที่ 19-24 เป็นเรื่องที่เพิ่มในภายหลังเพราะนิทานจบสมบูรณ์ตั้งแต่นิทานเรื่องที่ 18) นิทานที่ตรงกัน ในแต่ละฉบับมีดังนี้

⁶ ข้อมูลปักษีปรคณัมฉบับไทยได้จากต้นฉบับสมุดไทยคำ เส้นดินสอดขาว หมายเลข 6 และ 7 คู่ 113 มัดที่ 62 ซึ่งเป็นปักษีปรคณัมกลุ่มที่ 1 ที่มีเนื้อความสมบูรณ์ที่สุด นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับตัวเขียน ปักษีปรคณัมอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 2 ซึ่งมีการเพิ่มเติมนิทานตอนท้ายต่างจากกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 3 พบนิทานเพียง 1 เรื่อง เนื้อเรื่องไม่ตรงกับ 2 กลุ่มแรก ปักษีปรคณัมกลุ่มที่ 1 นี้ พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2412 โดยกรม หลวงบดินทรไพศาลโสภณโปรดให้พิมพ์ในโรงพิมพ์พระบรมมหาราชวัง ในปี พ.ศ. 2460 เรื่องปักษีปรคณัม ฉบับโรงพิมพ์หลวง ได้พิมพ์รวมกับนทุกปรคณัม โดยโรงพิมพ์ไทย หลังจากนั้นกรมการหอพระสมุดวชิร ญาณก็อนุญาตให้พิมพ์ในงานกุศลต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. 2466-2469 ในปี พ.ศ. 2504 สำนักพิมพ์คลัง วิทยาจัดพิมพ์รวมกับปรคณัมอื่นๆ อีก 6 เรื่อง และศึกษาภัณฑ์พานิชพิมพ์รวมเช่นกันในปี พ.ศ. 2505-2506 เนื้อเรื่องในต้นฉบับสมุดไทยของกลุ่มที่ 1 นั้นแทบจะไม่ต่างกับฉบับพิมพ์

แสดงการเปรียบเทียบนิทานในปักษ์ปริศน์ฉบับต่างๆ

ลำดับ	ฉบับสันสกฤต	ฉบับล้านนา	ฉบับไทย
	นกลีอกนาย	นกลีอกนาย	นกลีอกนาย
1	แรง์ สุนัขจิ้งจอก และเสือ	แรง์ สุนัขจิ้งจอก และเสือ (1)	แรง์ สุนัขจิ้งจอก และเสือ (12)
2	เสือแก่ กระต่าย และนกกระทา	เสือแก่ กระต่าย และนกกระทา	-
3	พระราชอาประหารกับนกชีวิญชีวะกะ	(2) พระราชอาประหารกับนกชีวิญชีวะ (3)	-
4	อุบายของนกแก้ว	อุบายของนกแขกเต้า (4)	-
5	นายพราน นกแก้ว และงู	นายพราน นกแขกเต้า และงู (5)	-
6	พระราชอาละโมบ	-	-
7	นกยางกับฝูงนกยาง	นกยางไม่ย้ายถิ่น (6)	-
8	แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู	แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู (7)	แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู (13)
9	พราหมณ์กับช่างตัดผม	พราหมณ์กับช่างตัดผม (8)	-
10	ลาไม่มีหัวใจ และหู	ลาไม่มีหัวใจและหู (10)	-
11	ลิงกับจระเข้	ลิงกับจระเข้ (11)	-
12	พระนารายณ์ ช้าง และจระเข้	-	-
13	ความพิณาศที่เกิดจากสุกกแก	-	-
14	หญิงรับใช้กับแกะ	-	-
15	การวิวาทจากน้ำผึ้ง	การวิวาทจากน้ำผึ้ง (12)	-
16	ฤทธิโคตมะกับสุนัข	ฤทธิโคตมะกับสุนัข (13)	-
17	พราหมณ์กับพิงพอน	พราหมณ์กับพิงพอน (14)	พราหมณ์กับพิงพอน (14)
18	โคลกของพราหมณ์	โคลกของพราหมณ์ (15)	-
19	กากับนกฮูก	-	-

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่านิทานในฉบับสันสกฤตและล้านนาตรงกันถึง 14 เรื่อง ในส่วนฉบับไทยมีนิทานตรงกับฉบับอื่นเพียง 3 เรื่องและเมื่อพิจารณารายละเอียดของนิทานแล้วนิทานบางเรื่องของฉบับล้านนา น่าจะใกล้เคียงกับฉบับสันสกฤตดั้งเดิมมากกว่า ฉบับตรีวิ้นทรม (ดูรายละเอียดในสยาม, 2546:177, 181) นอกจากนิทานที่เหมือนกันแล้วฉบับล้านนายังรักษารายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ เหมือนฉบับสันสกฤตทั้งชื่อของนักปราชญ์สุภาคະผู้กล่าวคำสอนสรุปท้ายนิทานแต่ละเรื่อง (ล้านนาเป็นวสุภาคະ) และเนื้อหาคำสอนที่เป็นโคลก โดยเฉพาะเนื้อหาและคำที่ใช้ในคาถาภาษาบาลีของฉบับล้านนา ยังคงเค้าของโคลกสันสกฤตอยู่มาก เช่น

นิทานเรื่องนายพราน นกแก้ว และงู

ฉบับสันสกฤต

มาติตะ ศครุณา ศตรูรมิคุร์ มิเครณ
โตมิตม

ศุกยา ตู มาริตะ ศตรูรนีติยูกเตน กรมณา (14)

ฉบับล้านนา (อักษรวิธิตามต้นฉบับ)

หมเย สดตุนา (สดต) มิคุด์ มิคุดเตน ทสเส
สุโก นิสาทปหนติ มตยุดเตน กมมณา (10)

นิทานเรื่อง แมวเจ้าเล่ห์กับฝูงหนู

ฉบับสันสกฤต

เนท คีลณจ ธรรมศจ วฤตติเหโตริทึ ตปะ

น มุลผลภกษสย วิษฎา ภวติ โรมสา (17)

ฉบับล้านนา (อักษรวิธิตามต้นฉบับ)

วมเต มาตุลสสา คุณเณน ปริคิยเต (น)

มุลผลภกษณึ วจจาภวติโลมสา (13)

นิทานเรื่องพราหมณ์กับช่างตัดผม

ฉบับสันสกฤต

นาสมานะ สมานน พนรุตมุปคจติ อุเกา

เตา นาปีเตา ปศย ทกษิโณตตรมารูเร (19)

ฉบับล้านนา (อักษรวิธิตามต้นฉบับ)

น (สมาโน) สมานน พนรุตโต

ภวิสสตี กุยยมรูเร ทกษิโณตเตร (14)

ทั้งนี้เรื่องนิทานและคำสอนที่ตรงกันแสดงว่าฉบับล้านนาคงได้อิทธิพลจากฉบับสันสกฤตอย่างมาก ประเด็นนี้คงจะเป็นคำตอบสำหรับคำปรารภของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเรื่อง “ต้นฉบับจะเป็นภาษาสันสกฤตหรือบาลี” ได้ว่าต้นฉบับเดิมเป็นภาษาสันสกฤตแต่น่าจะมีการถ่ายทอดเป็นภาษาบาลีก่อน ส่วนคำถามว่านิทานชุดนี้ได้ “เข้ามาถึงประเทศนี้เมื่อใด” นั้นก็อาจจะต้องย้อนไปพิจารณาความเป็นมาของฉบับล้านนาก่อนซึ่ง

สันนิษฐานว่าพระภิกษุล้านนาที่เดินทางไปสืบพระศาสนาที่ลังกา (คงรวมอินเดียได้ด้วย)⁷ ในต้นพุทธศตวรรษที่ 20 (จินกาลมาลีปกรณ์, 2517 : 116-117) คงนำต้นฉบับเรื่องต้นไตรปาชยานะกลับมาด้วยในเบื้องต้นอาจมีการแปลเฉพาะโคลกเป็นภาษาบาลี (Kusuma, 1977 : 175) ในอาณาจักรล้านนาจากนั้นจึงแพร่ไปยังอาณาจักรล้านช้างและภาคกลางของไทย ส่วนการรับนิทานต้นไตรปาชยานะของไทยนั้นคงเกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 เหมือนกับเรื่องปัญญาสชาดกซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยอยุธยา ในฉบับไทยแม้ว่าจะมีนิทานต่างจากฉบับล้านนาแต่ก็ยังคงร่องรอยของฉบับล้านนาอยู่เช่น ตอนจบของเรื่องในปักษีปกรณัมฉบับไทยต่างไปจากฉบับสันสกฤตแต่ตรงกับฉบับล้านนา จากหลักฐานภายในและหลักฐานแวดล้อมจึงน่าจะเชื่อว่าปักษีปกรณัมฉบับไทยคงไม่ได้รับอิทธิพลจากฉบับสันสกฤตโดยตรงแต่น่าจะผ่านจากฉบับล้านนาและน่าจะมิได้มีผู้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว แต่การคัดลอกต้นฉบับในสมัยต่อมาทำให้มีการเพิ่มนิทานและคำสอนจากที่อื่นๆจนฉบับไทยมีนิทานต่างไป โดยนิทานส่วนใหญ่ในฉบับไทยตรงกับนิทานชาดกที่มีนิกเป็นตัวละคร

ลักษณะพิเศษที่ปรากฏเฉพาะในปักษีปกรณัมฉบับสันสกฤตคือการใช้บทพรรณนาอย่างวิจิตรแบบกวีนิพนธ์ประเภทนิยายสันสกฤตเพราะมีบทพรรณนาบางตอนเหมือนกับเรื่องवासวทัตดาของสุพันธุ และการใช้ถ้อยคำเหมือนกับเรื่องกาทัมพริของพาณะ (สยาม, 2546 : 225-227) ตลอดจนการสร้างตัวที่ประณีตและชัดเจน (สยาม, 2546 : 217-219) ส่วนฉบับล้านนาและฉบับไทยนั้นมุ่งจะแสดงเนื้อเรื่องและคำสอนมากกว่าจึงไม่ปรากฏลักษณะทางวรรณศิลป์ดังกล่าวต่อไปนี้

⁷ ในบัญชีเอกสารโบราณสิ่งหนึ่งที่เก็บรักษาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติประเทศอังกฤษที่บรรณารักษ์และนักบรรพคดีศึกษาสำรวจจากเมืองเคนดิและโคลัมโบตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ปรากฏชื่อนิทานต้นไตรปาชยานะ ดู K.D. Somadasa, *Catalogue of the Hugh Nevill Collection of Sinhalese Manuscripts in the British Library* Vol. 7 (London : The British Library, 1995): 47-49, 89-92. และ M.L. Feer & T.W. Rhys Davids, "List of Sinhalese, Pali and Sanskrit Books in the Oriental Library, Kandy-Colombo Museum" *Journal of The Pali Text Society* (London : The Pali Text Society, 1882): 38-58. นอกจากนี้วรรณคดีสันสกฤตที่มีการแปลเป็นภาษาสิงหลก็ไม่มีชื่อนิทานต้นไตรปาชยานะ ดู C.E. Codakumburu, *Sinhalese Literature* (Colombo : The Colombo Apothecaries, 1955): 178-182.

ฉบับสันสกฤต

(343) มีลูกฟังพจนตัวหนึ่งมีขนสีเขียว แดง และเหลือง มีดวงตาที่สดใสและเรียวยาว มีลิบระหนึ่งทับทิม อาศัยอยู่ที่พุ่มไม้หนาที่ปกคลุมกันกับหมู่บ้านนั้นฟังพจนนั้นกระโดดออกจากพุ่มไม้เพื่อหาอาหาร

ฉบับล้านนา

(343) ยังมีฟังพจนตัวหนึ่งอยู่ในบ้านพราหมณ์ผู้นั้นกล่าวว่า 'ดูราพราหมณ์จงเป็นที่พึ่งแก่ภูเทอญ'

ฉบับไทย

ในอดีตกาลก่อน ยังมีมาณพผิวเมีย บุตรเป็นทารกอยู่คน 1 และมาณพผิวเมียนั้นเลี้ยงฟังพจนตัว 1 ฝึกสอนไว้เชื่องเป็นอันดี

บทส่งท้าย

จากการศึกษานิทานทั้งสามฉบับ ผู้เขียนได้ข้อสรุปว่า นิทานต้นโดยฉบับล้านนาไม่เพียงแต่จะเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความนิยมนิทานอุทาหรณ์ของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้นแต่ยังเป็นสื่อกลางที่รับนิทานสันสกฤตจากแดนภารตะมาเรียบเรียง ก่อนจะส่งต่อไปยังดินแดนอื่นๆ ถ้าเป็นดังนี้ก็หมายความว่านิทานนางตันโตของลาวและนิทานนางตันโตรของไทยซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกมานานับร้อยปีนั้นมีที่มาจากนิทานต้นโดยของล้านนาเอง

บรรณานุกรม

ต้นฉบับตัวเขียน

“ธัมมสังฆปรกรณ์.” วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา. หนังสือโบราณ 10 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลี-ไทยล้านนา. ม.ป.ป. เลขที่ 054 - 063.

“นันทสังฆปรกรณ์.” วัดพันอ้น. อ.เมือง จ.เชียงใหม่. หนังสือโบราณ 10 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลี-ไทยล้านนา. จ.ศ. 1181. เลขที่ 056-066.

“นิสสัยสกุลปรกรณ์.” วัดสูงเม่น อ. สูงเม่น จ. แพร่. หนังสือโบราณ 2 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลี-ไทยล้านนา. เล่มจาร จ.ศ. 1198. เลขที่ 085-086.

“ปักษีปรกรณ์ เล่ม 1-2.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. 2 เล่ม อักษรไทย ภาษาไทย. เส้นดินสอขาว. ม.ป.ป. เลขที่ 6-7 ตู้ 113 มัดที่ 62.

หนังสือและวารสาร

กุสุมา รัชมณี. “ชื่อตัวละครในนิทาน.”(เอกสารประกอบการบรรยายในที่ประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน มิถุนายน 2538), 1-4.(อัคราเนา)

_____ “ต้นไตรปาชยานะ ที่มาของวรรณคดีล้านนาเรื่องนันทปรกรณ์ ปีสางปรกรณ์ มัณฑกปรกรณ์ และสกุลปรกรณ์” วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2524, 529-533.

_____ “นิทานปญฺจตันตระฉบับภาษาไทย”. อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรฉบับพิเศษ 10 ปี คณะอักษรศาสตร์. 2 (2 มิถุนายน 2521 - พฤษภาคม 2522), 80-92.

_____ นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.

_____ และคณะ. เรื่องนางตันโต. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสรีบูรโกเศศ-นาคะประทีป, 2529.

ชยันต์ วรรณชนะภูติและคณะ. รายชื่อหนังสือโบราณล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.

นิทานอิหร่านราชธรรม (ประชุมปกรณ์) 2 เล่ม. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2505-2506.

ปัญญาสชาติฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2 เล่ม. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2499.

ประชุมปกรณ์ภาคที่ 2. (เรื่องปักษีปกรณ์) พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, 2466. (พิมพ์ถวายในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรีพระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิเมื่อปีกุน พ.ศ. 2466)

เวาน์ เพลงเออ (ผู้รวบรวม). ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์, 2519.

สยาม กัทธานุประวัติ. "ปักษีปกรณ์:การศึกษาเปรียบเทียบฉบับสันสกฤต ล้านนา และไทย."

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546. (อัดสำเนา)ลีลา วีรวงส์. (เรียบเรียง) นิทานนางตันไต่ 1. (นันทปะกอน) เวียงจันทน์ : กรมวันนะคะดี, 2500.

_____ นิทานนางตันไต่ 2. (สะกุนาปะกอน) เวียงจันทน์ : กรมวันนะคะดี, 2513.

_____ นิทานนางตันไต่ 4. (ปีสาจะปะกอน) เวียงจันทน์ : กรมวันนะคะดี, 2509.

_____ ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ: มติชน, 2539.

_____ หนังสือมันทุปะกอน. เวียงจันทน์ : กรมวันนะคะดี, 2508.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท. เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์. พระนคร: โรงพิมพ์พิชฌเศศ, 2517. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร เปรียญ ๗ ฉาปนสถานของคุรุสภา วัดสระเกศวรมหาวิหาร วันที่ 20 เมษายน พุทธศักราช 2517)

ภาษาต่างประเทศ

Artola, G. T. "A New Pañcatantra Text." *Bharatiya Vidya*. vol.XX-XXI (1960-1961) : 76-95.

_____ **Pañcatantra Manuscript from South India**. Madras : The Vasanta Press, 1957.

Codakumburu, C.E. **Sinhalese Literature**. Colombo : The Colombo Apothecaries, 1955.

Dauids, T.W. Rhys. ed. **Journal of The Pali Text Society**. London : The Pali Text Society, 1882.

Kusuma Raksamani. "Nandakaprakara, Attributed to Vasubhāga : A Comparative Study of the Sanskrit, Lao, and Thai Texts." Ph.D. thesis University of Toronto, 1977.

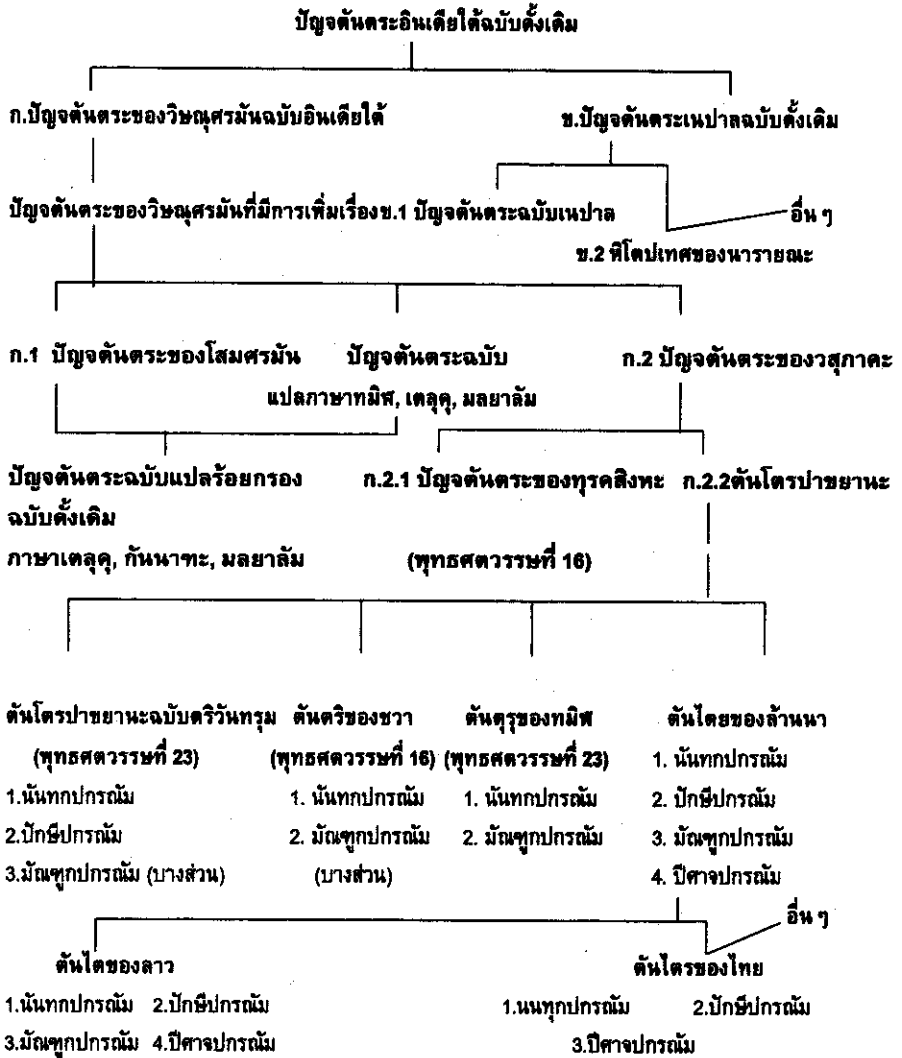
Sastri K. S. ed. **The Tāntropākhyāna**. Trivandrum : Government Press, 1938.

Somadasa, K.D. **Catalogue of the Hugh Nevill Collection of Sinhalese Manuscripts in the British Library**. 7 Vols. London : The British Library 1995.

Venkatasubbiah, A. "A Javanese Version of the Pañcatantra." **Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute**, XLVII, pt. 1-4 (1966) : 59-100.

_____ "A Tamil Version of the Pañcatantra." **The Adyar Library Bulletin**, XXIX, pt. 1-4 (1965) : 74-143.

แผนผังแสดงวิวัฒนาการของเรื่องต้นโตรปายานะ

แผนผังนี้เพิ่มเติมจาก Kusuma Raksamani. "Nandakeprakaraṅga, Attributed to Vasubhāga : A Comparative Study of the Sanskrit, Lao, and Thai Texts." (Ph.D. thesis University of Toronto, 1977): 302.

Abstract

Lanna Paksipakarana: the Relationship between Sanskrit and Central Thai Version

Tantropakhyana has been well-known in Asia, especially South-East Asia. Nowadays only the 4 divisions of it are found, namely: *Nandakapakaranam*, *Paksipakarannam*, *Mandukapakaranam* and *Pisacapakarannam*. As for the second one, *Paksipakarannam*, the available manuscripts are in Sanskrit, Lanna, Lao and Thai. Each begins with the assembly of birds for the selection of their leader. The Sanskrit manuscript consists of 19 tales. The Lanna and Lao versions share the same stories, and each has 16 tales. The Thai manuscript has 18 tales. From the comparative study, it can be concluded that the manuscript written in Lanna should have been influenced by the Sanskrit version because their stories and teachings are similar with each other. Furthermore, the Lanna manuscript might have been a prototype for the Lao and Thai ones. However, due to the addition of Jataka, the stories and teachings found in the Thai version of *Paksipakarannam* are different from the others.